

BÀI BÌNH LUẬN

SCIS Commentary là chuyên mục cung cấp các bài phân tích và bình luận sự kiện quan hệ quốc tế đương đại. Quan điểm trong các bài viết hoàn toàn là của riêng tác giả và không đại diện cho quan điểm chính thức của Trung tâm Nghiên cứu quốc tế (SCIS), Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn Tp.HCM. Mọi hình thức sao chép đối với các bài bình luận này đều phải có sự cho phép của Trung tâm SCIS cũng như xác nhận từ tác giả. Những phản hồi cho bài bình luận xin vui lòng gửi thư về địa chỉ của Ban biên tập chuyên mục: lucminhtuan@hcmussh.edu.vn.

SỰ TRỖI DẬY CỦA CHỦ NGHĨA DÂN TỘC TRONG QUAN HỆ QUỐC TẾ (Phần 1)

Dẫn nhập

Những năm gần đây, chủ nghĩa dân tộc đang dần trở lại trong nền chính trị toàn cầu, và đang dần trở thành động lực chính cho việc phát triển quyền lực và kinh tế. Chủ nghĩa dân tộc không phải là một tư tưởng mới, cũng không phải là độc tôn cho môi trường chính trị thời hiện đại. Tuy nhiên, sự xét lại của chủ nghĩa dân tộc đã lan rộng và ăn sâu trong nội bộ chính trị-xã hội của nhiều cường quốc và trở thành một chủ đề 'hấp dẫn' cho nhiều học giả. Để có một cái nhìn tổng quát, tác giả sẽ phân tích chủ nghĩa này thông qua bốn kỳ, bắt đầu với chính trị trong nước, tiếp theo là kinh tế, thể chế và quản trị toàn cầu và cuối cùng là an ninh quốc tế. Tác giả hy vọng sẽ đóng góp một phần nào đó cho chủ đề thú vị này.

Lập luận lý giải xung quanh chủ nghĩa dân tộc đã thay đổi theo từng giai đoạn lịch sử. Ý thức hệ của các nhà triết học thời Khai Sáng sẽ khác biệt với thời kỳ Phi Thực Dân Hóa đến sự kiện Toàn Cầu Hóa gần đây.

Cuốn *Imagined Communities* của Benedict Anderson lập luận về chủ nghĩa dân tộc được hình thành từ một sự tưởng tượng và từ đó tạo ra cộng đồng. Ông xác định rằng một quốc gia tưởng tượng thì dù quốc gia ấy có nhỏ đến mức nào đi chăng nữa, những công dân cùng nguồn cội cũng không bao giờ biết nhau. Tuy nhiên, mỗi người dân có một hình ảnh riêng về đất nước của họ. Tương tự, một quốc gia là một cộng đồng, vì nó thúc đẩy một "đồng chí theo chiều ngang" khi mà họ sẵn sàng hy sinh cho đất nước. Anderson cũng phân tích vai trò của chủ nghĩa tư bản in sẽ luôn gắn liền với việc trở lại của chủ nghĩa dân tộc. Nó sẽ thúc đẩy sự phát triển của ngôn ngữ chung của quốc gia từ đó tạo nên sự tồn tại về ý thức. Sau khi ngôn ngữ của quốc gia được áp dụng, thì chính loại ngôn ngữ in này sẽ hình thành làn sóng chủ nghĩa dân tộc. Không quan trọng ngôn ngữ in là tiếng mẹ đẻ hay tiếng Anh hay một ngôn ngữ mới. Điều quan trọng nhất là truyền thống và công chúng sẽ sử dụng rộng rãi thứ ngôn ngữ này.

Ngược lại, Ernest Gellner trong cuốn *Nations and Nationalism* có một cái nhìn khác về chủ nghĩa dân tộc - áp đặt một nền văn hóa cao về xã hội thay thế văn hóa địa phương, vô học thức và đa văn hóa. Về mặt chính trị, Gellner nhấn mạnh rằng rằng xã hội nông nghiệp sẽ tự tổ chức thành các cộng đồng du mục tự quản, đế chế hùng

mạnh, hoặc lai căng của cả hai mô hình. Tình trạng xã hội sẽ thay đổi khi cách mạng công nghiệp bắt đầu lan rộng và phát triển. Trong xã hội công nghiệp, rào cản giữa các cộng đồng bị phá vỡ do một nền giáo dục đại chúng được chuẩn hóa, cho phép trao đổi kinh tế và văn hóa tự do. Ông tin rằng chủ nghĩa dân tộc sẽ cố vũ cho một nền văn hóa đồng nhất, không pha trộn. Đối với Gellner, đây là nguyên tắc quan trọng nhất cho sự thành công của quốc gia. Trường hợp kém phát triển là khi lãnh đạo của quốc gia không đến từ dân tộc bản địa hoặc chiếm đa số trong ranh giới đất nước. Ông tin rằng chủ nghĩa dân tộc chắc chắn sẽ trỗi dậy bởi vì thành viên khác của quốc gia đến từ dân tộc đa số sẽ đòi hỏi sự tiến bộ bằng cách giành cho được quyền kiểm soát nhà nước.

Do đó, chủ nghĩa dân tộc không nên được coi là một thuật ngữ duy nhất, mà có thể xem xét, tùy thuộc vào các sự kiện khác nhau tùy theo thời gian và ngữ cảnh. Khi toàn cầu hóa tăng cùng với sự hỗ trợ từ chủ nghĩa Tự Bản In và nền giáo dục đại chúng, chủ nghĩa dân tộc sẽ thay đổi một lần nữa, hoặc trở thành một lực lượng hỗ trợ hay bổ sung của quốc gia. Thành tố quan trọng của sự trỗi dậy gần đây của chủ nghĩa dân tộc là mong muốn cho một sự ràng buộc. Theo nghĩa đó, chủ nghĩa dân tộc không nên được hiểu là thể hiện tính chủ quyền hoặc sự tự quyết định trong thời kỳ Khai sáng, Thuộc địa hóa hay Phi Thuộc Địa, mà phải liên tưởng đến vấn đề "quốc gia-dân tộc".

Chính trị đối nội

Chủ nghĩa dân tộc không phải là một di sản quá khứ cũng không phải là một hiện tượng mới trỗi dậy gần đây. Chủ nghĩa này đã tồn tại từ Thời kỳ Khai sáng (Enlightenment) và trải qua những giai đoạn thăng trầm. Gần đây, chủ nghĩa này đang vươn lên một cách rất mạnh mẽ: Donald Trump với chủ nghĩa dân túy đến Durtete và chủ nghĩa phát xít.

Tại Hoa Kỳ và Vương quốc Anh, mô hình kinh tế ẩn sau chủ nghĩa dân tộc đang dần chiếm thế 'thượng phong'. Sự kiện Brexit cho thấy nhiều người Anh quyết tâm rời khỏi liên minh châu Âu nhằm duy trì sự thịnh vượng kinh tế thay vì phải đưa tay giúp

đỡ các nước kém phát triển hơn trong khối. Westminster quyết định đưa ra các chính sách bảo hộ nhằm tăng cường nền kinh tế nội tại và ngăn cản các quốc gia khác có thể lợi dụng thị trường tự do của Anh. Tương tự, Washington cũng tuyên bố rút khỏi TPP, đàm phán lại NAFTA và quy định lại các chính sách nhập cư một cách chặt chẽ hơn dựa trên các lợi hại kinh tế. Tuy nhiên, kinh tế không phải là động lực duy nhất của những phong trào này. Chính sách nhập cư của Hoa Kỳ còn do bản tính bài ngoại, kì thị Hồi giáo và một số định kiến dân tộc sâu sắc của xã hội Mỹ. Những thành kiến này cũng đang trở dậy ở Pháp khi Marine Le Pen và Đảng Mặt trận Quốc gia về thứ hai trong cuộc bầu cử. Đảng dân chủ dân túy tại Đức cũng nhanh chóng chiếm ưu thế và trở thành đảng đối lập lớn nhất trong Quốc hội. Và Áo, nơi chính phủ bảo thủ lần đầu tiên sau một thập kỷ, đang nắm quyền trong chính phủ. Sự phẫn nộ trong nước và nỗi sợ hãi làn sóng di cư xuất phát từ cuộc khủng hoảng tị nạn ở châu Âu, và dòng người nhập cư chảy vào Hoa Kỳ. Từ đó, các cử tri bắt đầu kêu gọi việc thực hiện nghiêm túc luật nhập cư. Hình thức chủ nghĩa dân tộc đang dần nuôi dưỡng sự cố chấp và phân biệt đối xử trong xã hội.

Trái ngược hẳn với chủ nghĩa dân tộc theo hướng kinh tế và bài ngoại của các quốc gia phương Tây, các nước Á Châu như Thổ Nhĩ Kỳ, Ấn Độ và Philippines đang được cai trị bởi những người lãnh đạo độc tài dân tộc. Những nhà lãnh đạo này nhận được nhiều sự ủng hộ trong nước nhưng lại bị chỉ trích từ các nước Tây phương về các chính sách đầy bạo lực. Sự ủng hộ tuyệt đối đến từ uy tín cá nhân người lãnh đạo, những hứa hẹn cải cách an sinh xã hội và chủ nghĩa dân tộc tôn giáo. Những chỉ trích quốc tế xuất phát từ việc đàn áp đối lập, phân biệt đối xử của các dân tộc thiểu số, và sự chuyển dần từ mô hình dân chủ sang độc tài. Chủ nghĩa dân tộc trở dậy ở các quốc gia này do sự bất mãn của các thành viên chính phủ và lãnh đạo nhiệm kỳ trước, niềm hi vọng cho một nền kinh tế thịnh vượng và mất niềm tin về nền chính trị tự do nội tại và quốc tế. Các vị lãnh đạo dân tộc từ các quốc gia trên đang tiến hành triệt tiêu các giá trị tự do dân sự và chính trị trong xã hội.

Trong một diễn biến khác, chủ nghĩa dân tộc ở Qatar phát triển như là một phản ứng với các mối đe dọa đến từ chủ quyền và ngăn cản việc can thiệp vào nội bộ chính trị từ các nước láng giềng, đặc biệt là các tiểu Vương Quốc Ả Rập Thống Nhất và Ả Rập Xê Út. Qatar đã hứng chịu đòn cấm vận khi bị yêu cầu phải đóng cửa tòa báo Al-Jazeera cũng như phải cắt đứt quan hệ ngoại giao và viện trợ với Iran, kẻ thù lớn

nhất của Ả Rập Xê Út. Hậu quả của những biện pháp trừng phạt nghiêm trọng này là sự trỗi dậy của chủ nghĩa yêu nước thông qua việc Sheikh Tamim bin Hamad al-Thani nhận được nhiều sự ủng hộ từ người dân. Hình ảnh của Sheikh xuất hiện khắp mọi ngõ ngách của thành phố, từ áo sơ mi đến các bảng thông báo của các tòa nhà cao tầng công sở. Quan hệ của Qatar với một số quốc gia Ả Rập đang dần xấu đi, nhưng cho đến nay chủ nghĩa dân tộc chưa làm tổn hại đến quan hệ đối ngoại quốc gia. Sự khác biệt này trong việc thực thi chủ nghĩa dân tộc có thể là do những sự kiện từng xảy ra mang lại. Khi chủ quyền bị đe dọa, Qatar đã chọn cách đối đầu với mối đe dọa đó bằng sự đoàn kết dân tộc và thể hiện nội lực quốc gia bằng mọi cách thông qua kinh tế-chính trị-xã hội. Qatar đã chứng minh rằng chủ nghĩa dân tộc không nhất thiết phải dẫn đến những hậu quả nghiêm trọng. Tuy nhiên, kết quả khả quan từ các phong trào dân tộc không phải lúc nào cũng xảy ra. Và phải luôn cảnh giác khi chủ nghĩa dân tộc có thể bắt đầu trở nên nguy hiểm trong tương lai.

Đây là những ví dụ về các phong trào dân tộc đang xảy ra trên thế giới. Ngoài ra, còn có một số phong trào đang dần trở nên lớn mạnh ở Mexico, Venezuela, Na Uy, Hungary, Ireland và Ý. Trong khi chủ nghĩa dân tộc có thể phát sinh từ một số sự kiện và phát triển theo nhiều cách thì đó thường là hệ quả của sự bất mãn với lãnh đạo và chính sách không hiệu quả của họ trong nhiệm kỳ trước hoặc cảm thấy bất an vì toàn cầu hóa. Nhiều chế độ dân tộc chủ nghĩa khởi đầu bằng các phong trào dân túy và lần lượt dẫn đến sự bất tín nhiệm chính phủ và triệt hạ những giá trị dân chủ trong xã hội.

Đoàn Ngọc Anh Khoa is hiện đang là giảng viên của Khoa Quan hệ Quốc tế, Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (ĐHQG-HCM). Anh Khoa tốt nghiệp cử nhân ở Canada, có bằng Thạc sĩ về Chính trị Châu Á ở Đại học London, Anh và chuyên nghiên cứu về quan hệ quốc tế ở khu vực Đông Bắc Á.
